

Визнання комерційної заборгованості безнадійною: правові підстави та облікове відображення

Підстави для визнання заборгованості безнадійною

Податковий облік (ПКУ). Податковий кодекс України (ПКУ) визначає **безнадійну заборгованість** як заборгованість, що відповідає хоча б одній із встановлених ознак. Зокрема, до безнадійної належить заборгованість:

- **Сплив строку позовної давності.** Заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув встановлений Цивільним кодексом строк позовної давності (3 роки).
- **Відсутність майна у боржника (невдале стягнення).** Прострочена заборгованість фізичної або юридичної особи, не погашена внаслідок недостатності майна боржника, за умови, що вжиті заходи примусового стягнення не призвели до повного погашення боргу (підпункт “є” 14.1.11 ПКУ). Це якраз той випадок, коли кредитор виграв суд і відкрив виконавче провадження, але нічого не стягнуто.
- **Інші випадки.** Серед інших ознак – борг фізособи, яка померла і не залишила майна; борг осіб, визнаних судом безвісно відсутніми або померлими; прострочений понад 180 днів дрібний борг, недостатній за розміром для ініціювання банкрутства; борг, стягнення якого неможливе через форс-мажор (підтверджений Торгово-промисловою палатою) тощо. Окремо прямо згадано заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами або

ліквідованих як юрособи – такий борг також вважається безнадійним.

Бухгалтерський облік (П(С)БО та МСФЗ). В бухгалтерському обліку поняття безнадійної дебіторської заборгованості визначено Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 *“Дебіторська заборгованість”*. Згідно з п.4 НП(С)БО 10, *безнадійна дебіторська заборгованість – це поточна заборгованість, щодо якої існує впевненість у її неповерненні боржником або за якою минув строк позовної давності*. Тобто, окрім критерію давності, бухгалтерський стандарт оперує поняттям **“впевненості, що борг не буде повернено”**. Міжнародні стандарти фінзвітності (МСФЗ), зокрема МСФЗ 9, встановлюють аналогічний підхід: якщо за фінансовим активом немає обґрунтованих очікувань його повернення, він підлягає списанню як знецінений. Важливо, що П(С)БО не деталізує, які саме факти підтверджують “впевненість” чи “невпевненість” у погашенні – це питання професійного судження керівництва підприємства. На практиці ж найнадійнішою підставою визнати борг безнадійним є *документальне підтвердження* того, що борг стягнути неможливо (наприклад, документи про банкрутство боржника або акт державного виконавця про відсутність у нього майна). Якщо керівництво підприємства має достатні підстави вважати, що заборгованість не буде погашена, така дебіторка списується з балансу як безнадійна (п.11 НП(С)БО 10). При цьому в бухгалтерському обліку попередньо сформований резерв сумнівних боргів зменшується на суму списання; якщо резерву недостатньо – непокрита частина боргу відноситься на витрати звітного періоду.

Безрезультативне стягнення через ДВС: вимоги закону

У ситуації, коли боржник-юрособа не сплатив борг навіть після рішення суду і відкриття виконавчого провадження, ключовим є доказ, що **примусове стягнення виявилось безрезультатним**.

Підпункт “є” 14.1.11 ПКУ прямо охоплює такий випадок, але встановлює умову документального підтвердження факту недостатності майна боржника. Це підтвердження отримується на стадії виконання судового рішення. Відповідно до Закону України “Про виконавче провадження” №1404-VIII, якщо у боржника відсутнє майно, на яке можна звернути стягнення, і вжиті державним виконавцем заходи з розшуку майна не дали результату, виконавчий документ повертається стягувачу. Іншими словами, державний виконавець закінчує провадження у зв’язку з невиявленням у боржника активів: виноситься **постанова про повернення виконавчого документа** стягувачу, а також складається акт про відсутність/недостатність майна боржника (ч.2 ст.37 Закону про виконавче провадження).

Важливо розуміти, що повернення виконавчого документа через відсутність майна **не означає остаточного припинення зобов’язання боржника**, і не позбавляє кредитора права повторно пред’явити виконавчий лист у межах строку (як правило, протягом 3 років). Податкові органи довгий час трактували цю ситуацію досить формально. У індивідуальних податкових консультаціях 2020–2021 рр. податкова наполягала, що лише *повне завершення* виконавчого провадження підтверджує безнадійність боргу. Зокрема, якщо постановою про повернення виконавчого документа зазначено можливість повторного пред’явлення листа до виконання (що є стандартною нормою), податківці вважають, що примусове стягнення триває і підстав для визнання боргу безнадійним ще немає. Інакше кажучи, на думку ДПС, поки виконавче провадження формально не завершене і кредитор не вичерпав спроб стягнення, списувати борг як безнадійний рано.

Втім, судова практика стала на захист платників податків у таких ситуаціях. Суди зазначили, що ПКУ не містить вимоги про обов’язкове **“закриття”** виконавчого провадження саме як умови безнадійності – визначальною є сама *відсутність реального результату від заходів стягнення*. Приміром, Львівський окружний адміністративний суд у рішенні від 22.09.2020

(залишеному в силі апеляцією 04.02.2021) вказав, що податкова неправомірно ототожнює поняття “безрезультативності виконання” із поняттям “закриття провадження”, якого взагалі немає в законі. Суд зробив висновок, що для кваліфікації боргу як безнадійного за ознакою недостатності майна достатньо встановлення факту невиконання рішення через відсутність у боржника активів, *навіть якщо формально виконавче провадження ще може бути поновлене*. Таким чином, на практиці надійним шляхом є отримати від державного виконавця постанову про повернення виконавчого документа у зв’язку з відсутністю майна – цей документ слугуватиме основним доказом безрезультатності примусового стягнення.

Необхідні документи для підтвердження та списання

Щоб обґрунтувати списання боргу як безнадійного у фінансовому та податковому обліку, кредитору слід зібрати пакет документів, що підтверджують підстави **безнадійності**. Для різних ситуацій набір документів може відрізнятися, але у випадку невдалого примусового стягнення боргу від юрособи потрібні:

- **Постанова державного виконавця про повернення виконавчого документа** стягувачу у зв’язку з відсутністю у боржника майна (з посиланням на п.2 ч.1 ст.37 Закону “Про виконавче провадження”). Бажано також акт державного виконавця про недостатність майна (складається у матеріалах виконавчого провадження). Ці документи підтверджують, що рішення суду не виконано з об’єктивної причини – у боржника нема активів для стягнення.
- **Рішення суду** про стягнення заборгованості з боржника. Наявність рішення суду, яке набрало законної сили, саме по собі підтверджує реальність боргу та вчинення всіх юридичних дій для його стягнення. Якщо боржник визнаний

банкрутом – відповідна постанова господарського суду про банкрутство; якщо юрособа ліквідована – рішення (наказ) про ліквідацію і витяг з ЄДР про державну реєстрацію припинення боржника.

- **Документи внутрішнього обліку кредитора.** Підприємству необхідно оформити рішення керівника про списання дебіторської заборгованості (наказ або розпорядження). До наказу додаються результати інвентаризації розрахунків (акт інвентаризації, де зафіксовано прострочений борг) та бухгалтерська довідка щодо списання безнадійної дебіторської заборгованості. У довідці бухгалтер обґрунтовує причини списання і наводить перелік підтвердних документів (судове рішення, постанова ДВС тощо). Саме на підставі таких первинних документів борг виключається з активів балансу.

Примітка: Залежно від природи боргу можуть знадобитися й інші підтвердження. Наприклад, при смерті боржника-фізособи – свідоцтво про смерть та документ від нотаріуса про відсутність спадкового майна; при форс-мажорних обставинах – сертифікат Торгово-промислової палати про форс-мажор; при прощенні боргу – додаткова угода або заява про прощення боргу тощо. Податківці прямо наголошують: для коректного податкового списання потрібна документальна доказова база (акти, рішення суду, ліквідаційні документи тощо). Без належних документів списаний борг може розцінюватися податковим органом не як безнадійний, а як, наприклад, добровільно прощений (безповоротна фінансова допомога), що має інші податкові наслідки.

Роз'яснення контролюючих органів і практика

Позиція ДПС. Податкові органи у своїх роз'ясненнях детально описують критерії безнадійної заборгованості та порядок

податкового обліку її списання. В контексті примусового стягнення ДПС наразі погоджується, що борг можна визнати безнадійним за ознакою *«недостатність майна боржника»* за наявності постанови виконавця про повернення виконавчого документа стягувачу після безрезультатного виконання. Це відображено, зокрема, в ІПК ДПС №2906/ІПК/99-00-21-02-02-06 від 26.07.2021 (виданій після відповідного судового рішення), а також у роз'ясненнях на офіційних ресурсах ДПС. Водночас податкова зазначає, що якщо провадження не завершено остаточно (повернення виконавчого документа містить можливість повторного пред'явлення), підстав для списання боргу ще немає. Отже, для уникнення спорів із ДПС бажано отримати від виконавчої служби документ, який підтверджує *безрезультатність стягнення* (як описано вище).

Роз'яснення Мінфіну. Міністерство фінансів України у 2018 році надало узагальнюючу податкову консультацію щодо безнадійної заборгованості (наказ МФУ №400 від 03.04.2018). У ній Мінфін однозначно підтвердив, що достатньою підставою для визнання боргу безнадійним за ознакою спливу позовної давності є сам факт спливу цього строку – незалежно від того, чи вживалися кредитором заходи стягнення боргу. Тобто кредитор після закінчення 3 років має право списати дебіторку як безнадійну без необхідності подавати в суд. Щодо критерію *«недостатність майна»* (пп. "є"), окремих узагальнюючих консультацій Мінфін не випускав, однак він погоджується з податковою службою в тому, де вирішальне значення має саме етап виконавчого провадження як заключної стадії захисту права кредитора. Позиція контролюючих органів зводиться до вимоги максимально можливого документального підтвердження безнадійності. Дотримання цих вимог та наявність необхідних документів дозволяє кредитору правомірно відобразити списання безнадійної заборгованості у бухобліку і зменшити фінансовий результат до оподаткування на суму такого боргу (через додаток РІ декларації з податку на прибуток).

Висновок: Комерційна заборгованість може бути визнана

безнадійною і списана, якщо вона відповідає критеріям, встановленим законом. У випадку непогашення боргу після рішення суду ключовою підставою є документально підтверджена безрезультативність примусового стягнення (постанова ДВС про повернення виконавчого документа тощо). Для обґрунтування списання необхідно мати належний пакет документів, а списання в обліку здійснюється відповідно до стандартів (НП(С)БО або МСФЗ) з урахуванням податкових різниць (якщо застосовуються). Офіційні роз'яснення ДПС та практика свідчать: за наявності всіх підтвердних документів списання боргу визнається правомірним і не призведе до податкових ризиків для кредитора. При відсутності ж таких документів або передчасному списанні можливі спори з податковими органами, розв'язання яких, за потреби, доведеться шукати в судовому порядку.

□ Маєте схожий випадок або сумніви щодо власних дій?

Команда **“Вікторія”** готова надати оперативну, істотну інформацію – професійно, ґрунтовно, до результату.

Заповніть форму зворотного зв'язку для швидкого зв'язку.
Збережіть свої нерви, здоров'я, час та кошти.

Ваше ім'я (обов'язково)

Ваш email (обов'язково)

Ваш номер телефону (обов'язково)

Ваше повідомлення

Наші контакти:

Номери телефонів: +38(050)-404-87-30; +38(098)-793-77-77,
електронна пошта: office@vg.ua

Група Компаній Вікторія